

УДК 343.132

Цімох Микола Павлович –

старший науковий співробітник Міжвідомчого науково-дослідного центру з проблем боротьби з організованою злочинністю при Раді національної безпеки і оборони України,

Гусєва Валерія Павлівна –

науковий співробітник Міжвідомчого науково-дослідного центру з проблем боротьби з організованою злочинністю при Раді національної безпеки і оборони України

Деякі питання діяльності слідчого судді у досудовому розслідуванні відповідно до вимог нового Кримінального процесуального кодексу України

Стаття присвячена висвітленню окремих питань діяльності слідчого судді під час кримінального провадження – досудовому розслідуванню відповідно до вимог Кримінального процесуального кодексу України.

Ключові слова: Кримінальний процесуальний кодекс України (КПК України), досудове розслідування, слідчий суддя, суддя, прокурор, суд, підозрюваний, обвинувачений.

М айже 52 роки в Україні діє Кримінально-процесуальний кодекс, затверджений Законом УРСР від 28 грудня 1960 року № 1000-05, який визначає порядок провадження у кримінальних справах. У ньому визначено, що при провадженні у кримінальній справі застосовується кримінально-процесуальний закон, який діє відповідно під час дізнання, досудового слідства або судового розгляду справи. У статті 102 цього Кодексу зазначено, що органами досудового слідства є слідчі прокуратури, слідчі органів внутрішніх справ, слідчі податкової міліції і слідчі органів безпеки [1].

Верховною Радою України 13 квітня 2012 року прийнято новий Кримінальний процесуальний кодекс України, який опубліковано в газеті “Голос України” № № 90–91 (5340–5341) від 19 травня 2012 року та набирає чинності 19 листопада 2012 року [2]. Нормами зазначеного

Кодексу передбачено введення до кримінального процесу нового учасника кримінального процесу – слідчого судді.

Відтак, **метою даної статті** є встановити права та обов'язки слідчого судді як учасника кримінального судочинства, а також дослідити деякі особливості кримінальної процесуальної діяльності відповідно до нового Кримінального процесуального кодексу України.

Досліджень з цієї проблематики в Україні ще немає. У той же час існує низка публікацій щодо зауважень і недоліків даного Кодексу, зокрема деякі аспекти його запровадження досліджували такі фахівці, як О. М. Костенко, О. В. Лавринович, М. А. Погорецький, А. В. Портнов, Б. В. Романюк, О. Ю. Татаров, В. Д. Швець, В. І. Фаринник.

У статті 38 Кримінального процесуального кодексу України визначено, що органами досудового розслідування (органами, що здійснюють дізнання і досудове слідство) є слідчі підрозділи:

- 1) органів внутрішніх справ;
- 2) органів безпеки;
- 3) органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства;
- 4) органів державного бюро розслідувань.

Тобто слідчі прокуратури перестали бути органами досудового слідства. Крім того, з'явилися слідчі органів державного бюро розслідувань, якого ще не існує.

У статті 3 подано визначення 26-ти основних термінів, які вживаються в Кодексі.

Зокрема, зазначається, що досудове розслідування – це стадія кримінального провадження, яка починається з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань і закінчується закриттям кримінального провадження або направленням до суду обвинувального акта, клопотання про застосування медичного або виховного характеру, клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності.

Подано також визначення досудового слідства. Це форма досудового розслідування, в якій здійснюється розслідування злочинів.

У пункті 18 цієї статті вперше в кримінальному процесуальному законодавстві України з'явився термін “слідчий суддя”. Слідчий суддя – суддя суду першої інстанції, до повноважень якого належить здійснення у порядку, передбаченому цим Кодексом, судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні та у випадку, передбаченому статтею 247 цього Кодексу, – голова чи за його визначенням інший суддя Апеляційного суду Автономної Республіки Крим, апеляційного суду області, міст Києва та Севастополя. Слідчий суд-

дя (слідчі судді) у суді першої інстанції обирається зборами суддів зі складу суддів цього суду.

Слід зазначити, що відповідно до вимог нового КПК України, слідчий суддя братиме участь у вирішенні понад 330 питань кримінального провадження.

Насамперед, його, як і інших учасників, зобов'язано неухильно додержуватися вимог Конституції України, Кримінального процесуального кодексу України, відповідних міжнародних договорів, інших актів законодавства.

Слідчий суддя забезпечує учасникам кримінального провадження, які не володіють чи недостатньо володіють державною мовою, право давати показання, заявляти клопотання і подавати скарги, виступаючи в суді рідною або іншою мовою, якою вони володіють, користуючись у разі необхідності послугами перекладача.

До слідчого судді звертається з клопотанням слідчий про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій.

При проведенні окремої процесуальної дії чи на певній стадії кримінального провадження підозрюваний, обвинувачений, законний представник підозрюваного, обвинуваченого спілкується зі слідчим суддею, зокрема, зобов'язаний прибути за викликом до слідчого судді, підкорятися його законним вимогам і розпорядженням.

Затриманій особі чи особі, яка тримається під вартою, слідчий суддя зобов'язаний надати допомогу в установленні зв'язку із захисником або особами, які можуть запросити захисника, а також надати можливість використати засоби зв'язку для запрошення захисника. У той же час він зобов'язаний утримуватися від надання рекомендацій щодо залучення конкретного захисника.

Заходи забезпечення кримінального провадження застосовуються на підставі ухвали слідчого судді, яка подається до місцевого суду, в межах територіальної юрисдикції якого знаходиться орган досудового розслідування.

Під час досудового розслідування слідчий суддя має право за власною ініціативою або клопотанням слідчого, прокурора, потерпілого, його представника здійснити судовий виклик певної особи, якщо слідчий суддя встановить наявність достатніх підстав вважати, що така особа може дати показання, які мають значення для кримінального провадження, або її участь у процесуальній дії є обов'язковою.

До слідчого судді особа викликається шляхом вручення повістки про виклик, надіслання її поштою чи факсимільним зв'язком, здійснення виклику по телефону або телефонограмою.

Якщо підозрюваний, обвинувачений, свідок, потерпілий, цивільний відповідач, який був у встановленому порядку викликаний, не з'явився без поважних причин або не повідомив про причини свого не-присуття, на нього накладається грошове стягнення у розмірі:

– від 0,5 до 2 розмірів мінімальної заробітної плати – у випадку неприбуття на виклик слідчого судді.

До цих осіб також може бути застосовано привід. Рішення про здійснення приводу приймається під час досудового розслідування – слідчим суддею за клопотанням слідчого, прокурора або з власної ініціативи, здійснюється у формі ухвали та розглядається слідчим суддею у день його надходження до суду.

Під час досудового розслідування за клопотанням слідчого, прокурора чи за власною ініціативою ухвалою слідчого судді накладається грошове стягнення на особу і розглядається не пізніше трьох днів із дня його надходження до суду.

На підставі рішення слідчого судді під час досудового розслідування здійснюється відсторонення від посади – не пізніше трьох днів з дня його надходження до суду. При цьому враховуються такі обставини: 1) правова підстава для відсторонення від посади; 2) достатність доказів, які вказують на вчинення особою кримінального провадження та 3) наслідки відсторонення від посади для інших осіб.

На підставі ухвали слідчого судді здійснюється тимчасовий доступ до речей і документів, якщо сторона кримінального провадження у своєму клопотанні доведе наявність достатніх підстав для цього.

У разі невиконання зазначеної ухвали слідчий суддя має право постановити ухвалу про дозвіл про проведення обшуку.

Під час досудового розслідування на підставі рішення слідчого судді може здійснюватися тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом. Документи, які посвідчують користування таким спеціальним правом: 1) право керування транспортними засобом або судном; 2) право полювання; 3) право на здійснення підприємницької діяльності. Таке обмеження може бути на строк не більше двох місяців.

Слідчим суддею розглядається питання про арешт майна не пізніше двох днів з дня його надходження до суду. Ухвала про арешт майна виконується негайно слідчим, прокурором.

Клопотання про скасування арешту майна також розглядається слідчим суддею не пізніше трьох днів з дня його надходження до суду і здійснюється на підставі ухвали.

Слід зазначити, що на підставі ухвали слідчого судді вживаються запобіжні заходи та затримання особи.

Запобіжними заходами є:

1) особисте зобов'язання; 2) особиста порука; 3) застава; 4) домашній арешт; 5) тримання під ватрою.

Запобіжні заходи застосовуються: під час досудового розслідування – слідчим суддею за клопотанням слідчого, погодженим з прокурором, або за клопотанням прокурора.

Тимчасовим запобіжним заходом є також затримання особи.

У застосуванні запобіжного заходу слідчий суддя відмовляє, якщо слідчий, прокурор не доведе, що встановлені під час розгляду клопотання про застосування запобіжних заходів обставини є достатніми для переконання, що жоден із передбачених м'яких запобіжних заходів не може запобігти доведеним під час розгляду ризику або ризикам. При цьому найбільш м'якими запобіжними заходами є особисте зобов'язання, а найбільш суворим – тримання під вартою.

Особисте зобов'язання полягає у покладенні на підозрюваного, обвинуваченого зобов'язання виконувати покладені на нього слідчим суддею певні обов'язки.

Особиста порука полягає у наданні особами, яких слідчий суддя вважає такими, що заслуговують на довіру, письмового зобов'язання про те, що вони поручаються за виконання підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього обов'язків і зобов'язань, за необхідністю доставити його до органу досудового розслідування чи в суд на першу про те вимогу.

Домашній арешт полягає в забороні підозрюваному, обвинуваченому залишати житло цілодобово або в певний період доби.

Строк дій ухвали слідчого судді про тримання під домашнім арештом не може перевищувати двох місяців. Він може бути продовжений за клопотанням прокурора в межах строку досудового розслідування, сукупний строк тримання під домашнім арештом не може перевищувати шести місяців.

Застава полягає у внесенні коштів у грошовій одиниці України на спеціальний рахунок, визначений в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України, з метою забезпечення винним покладених на нього обов'язків, а в разі невиконання їх – звернення внесених коштів у дохід держави.

Можливість застосування застави щодо особи, стосовно якої застосовано запобіжний захід у вигляді тримання під ватрою, може бути визначена в ухвалі слідчого судді.

Розмір застави визначається слідчим суддею, з урахуванням обставин кримінального правопорушення, майнового та сімейного стану підозрюваного, обвинуваченого, інших даних про його особу та ризиків.

Тримання під вартою є винятковим запобіжним заходом, який застосовується виключно у разі, якщо прокурор доведе, що жоден із більш м'яких заходів не зможе запобігти ризикам.

При постановленні ухвали про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою слідчий суддя зобов'язаний визначити розмір застави, для забезпечення виконання підозрюваним, обвинуваченим необхідних обов'язків.

Клопотання про застосування або зміну запобіжного заходу розглядається слідчим суддею невідкладно, але не пізніше сімдесяти двох годин з моменту фактичного затримання підозрюваного, обвинуваченого, або з моменту надходження до суду клопотання, якщо ці особи перебувають на свободі чи з моменту подання до суду відповідного клопотання.

Строк дії ухвали слідчого судді про тримання під вартою або продовження строку тримання під вартою не може перевищувати шістдесяті днів.

Ухвала слідчого судді щодо застосування запобіжного заходу підлягає негайному виконанню після її оголошення.

Ніхто не має права проникнути до житла чи іншого володіння особи з будь-якою метою, інакше як лише за добровільною згодою особи, яка ними володіє, або на підставі ухвали слідчого судді.

Обшук проводиться на підставі ухвали слідчого судді, яка надає право проникнути до житла чи іншого володіння особи один раз.

Слідчий експеримент, що проводиться в житлі чи іншому володінні особи, здійснюється лише за добровільною згодою особи, яка ними володіє, або на підставі ухвали слідчого судді за клопотанням слідчого, погодженого з прокурором, та прокурора, яка розглядається в порядку, визначеному для провадження обшуку в житлі чи іншому володінні особи.

Експертиза проводиться експертом за зверненням сторони кримінального провадження або за дорученням слідчого судді, якщо для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження, необхідні спеціальні знання. Не допускається проведення експертизи для з'ясування питань права.

Примусове залучення особи для проведення медичної або психіатричної експертизи здійснюється ухвалою слідчого судді.

Клопотання про залучення експерта розглядається слідчим суддею місцевого суду, в межах територіальної юрисдикції якого здійснюється досудове розслідування, не пізніше п'яти днів із дня його надходження до суду.

Слідчий суддя за результатами розгляду клопотання має право своєю ухвалою доручити проведення експертизи експертній установі, експерту або експертам.

У новому Кримінальному процесуальному кодексі України міститься глава 21 “Негласні слідчі (розшукові) дії”. Такі дії – це різновид слідчих (розшукових) дій, відомості про факт і методи проведення яких не підлягають розголошенню. Вони проводяться на підставі ухвали слідчого судді виключно у кримінальному провадженні щодо тяжких та особливо тяжких злочинів.

Слідчий суддя зобов’язаний розглянути клопотання про надання дозволу на проведення негласної слідчої (розшукової) дії протягом шести годин з моменту його отримання. Розгляд клопотання здійснюється за участю особи, яка подала клопотання. Строк дії ухвали слідчого судді про дозвіл на проведення негласної слідчої (розшукової) дії не може перевищувати два місяці. Загальний строк, протягом якого в одному кримінальному провадженні може тривати проведення негласної слідчої (розшукової) дії, дозвіл на проведення якої дає слідчий суддя, не може перевищувати максимальні строки досудового розслідування.

У параграфі 2 цієї глави “Втручання у приватне спілкування” зазначається, що ніхто не може зазнавати втручання у приватне спілкування без ухвали слідчого судді.

Різновидами втручання в приватне спілкування є: 1) аудіо-, відеоконтроль особи; 2) арешт, огляд і виїмка кореспонденції; 3) зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж; 4) зняття інформації з електронних інформаційних систем.

У той же час, передбачається, що втручання у приватне спілкування захисника, священнослужителя з підозрюваним, обвинуваченим, засудженим, виправданим заборонено.

На підставі ухвали слідчого судді дозволено здійснювати інші види негласних слідчих (розшукових) дій, а саме:

1) виявлення і фіксація слідів учинення тяжкого або особливо тяжкого злочину, речей і документів, що мають значення для їх досудового розслідування;

2) встановлення копій чи зразків зазначених речей і документів;

3) виявлення та вилучення зразків для дослідження під час досудового розслідування тяжкого або особливо тяжкого злочину;

4) виявлення осіб, які розшукуються;

5) встановлення технічних засобів аудіо-, відеоконтролю особи.

Необхідно зазначити, що при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій виникає їх новий вид – контроль за вчиненням злочину, який може здійснюватися у випадках наявності достатніх підстав

вважати, що готується вчинення або вчиняється тяжкий чи особливо тяжкий злочин, та проводиться в таких формах:

- 1) контрольна поставка;
- 2) контрольована та оперативна закупка;
- 3) спеціальний слідчий експеримент;
- 4) імітування обставин злочину.

Крім того, діяльність слідчого судді передбачена в інших розділах, параграфах і статтях КПК України, зокрема, “Оскарження ухвал слідчого судді під час досудового розслідування” – ст.ст. 309–310, розділ V “Судове провадження з перегляду судових рішень” – ст.ст. 395; розділ VI “Особливі порядки кримінального провадження” – ст.ст. 484, 489, 491, 499, 509; розділ VIII “Виконання судових рішень” – ст. 532; розділ IX “Міжнародне співробітництво під час кримінального провадження” – ст.ст. 567, 575, 582, 583, 584, 585, 586, 587, 588, 591, 602.

У розділі XI “Перехідні положення” Кодексу міститься низка пунктів, які стосуються слідчих суддів, зокрема п. 18: “Не пізніше трьох місяців з дня опублікування цього Кодексу у місцевих загальних судах проводяться збори суддів з метою обрання слідчих суддів у порядку, встановленому Законом України “Про судоустрій і статус суддів”.

У разі, якщо у зазначений строк слідчого судді не було обрано, його повноваження, передбачені цим Кодексом, виконує найстарший за віком суддя цього суду до дня обрання слідчого судді.

У пункті 21 зазначено, що Кабінету Міністрів України доручається:

- 1) у тримісячний строк з дня опублікування цього Кодексу:
 - привести свої нормативно-правові акти у відповідність із цим Кодексом;
 - забезпечити приведення нормативно-правових актів міністерств та інших центральних органів виконавчої влади України у відповідність із цим Кодексом;
 - забезпечити підготовку та впровадження в юридичних вищих навчальних закладах нових навчальних програм з вивчення нового кримінального процесуального законодавства.

2) у місячний строк з дня опублікування цього Кодексу внести на розгляд Верховної Ради України пропозиції щодо приведення законодавчих актів у відповідність із цим Кодексом, у тому числі з метою забезпечення фінансування: (внесено сім таких пропозицій), у тому числі – збільшення кількості суддів місцевих загальних судів та апарату цих судів у зв’язку з необхідністю забезпечення здійснення функцій слідчого судді.

Таким чином, вбачається, що у кожному місцевому суді у залежності від штату суддів, збільшення їх кількості, а також кількості апарату, пропозиції повинні подати голови цих судів.

Майбутнім слідчим суддям належить вивчити та здійснювати значний обсяг роботи в новій сфері діяльності у слідчій та судовій системі країни.

Список використаних джерел

1. Кримінально-процесуальний кодекс України : за станом на 18 жовт. 2012 р. / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1001-05>.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квіт. 2012 р. № 4651–VI // Голос України. – 2012. – №№ 90–91 (5340–5341). – С. 9–49. – 19 трав.

Статья посвящена изучению отдельных вопросов деятельности следственного судьи в ходе уголовного производства – до-судебном расследовании в соответствии с требованиями Уголовного процессуального кодекса Украины.

The article is devoted to the specific issues of the investigating judge in the criminal proceedings – pre-trial investigation according to the Criminal Procedure Code of Ukraine.

Стаття надійшла до редакції журналу 28 жовтня 2012 року.